

ДЕ Е БЪЛГАРИСТИКАТА?

Снимка: Мария Русева

Оформление: Мария Русева

ЧЕШКА МОНОГРАФИЯ ЗА НЕОФИЦИАЛНАТА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА ПРЕЗ ПЕРИОДА 1944–1989 Г. – НАЧАЛОТО НА БЪЛГАРСКАТА НАУЧНА ДИСКУСИЯ

Николай Боев

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ (България)

A CZECH MONOGRAPH ON UNOFFICIAL BULGARIAN LITERATURE DURING THE
PERIOD BETWEEN 1944 AND 1989: THE BEGINNING OF BULGARIAN ACADEMIC
DISCUSSION

Nikolay Boev

Plovdiv University “Paisii Hilendarski” (Bulgaria)

ORCID ID: 0009-0001-5940-5497

E-mail: stu2103011019@uni-plovdiv.bg

На 10 юли 2025 г. в Пловдивския университет се състоя дългоочакваното представяне на научния труд на известния чешки учен д-р Якуб Микулецки, озаглавен „Между дисидентството, ъндърграунда и сивата зона. Неофициалната българска литература 1944–1989“¹. Залата беше препълнена, което отразява огромния интерес към изследването. Книгата, издадена съвместно с Пловдивското университетско издателство, е подкрепена от Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“. Събитието не само представи новото издание, но и положи началото на един много активен диалог около това чуждо изследване на един недостатъчно проучен период от българската литературна история.

Премиерата беше открита и ръководена от проф. д.ф.н. Любка Липчева-Пранджева, член на Изпълнителния съвет на програмата. Тя представи автора, очерта ролята на тази първа преводна монография по отношение на основната задача на

¹ Mikulecký, J. Mezhdú disidentstvoto, andargraunda i sivata zona. Neofitsialnata balgarska literatura 1944–1989. Prev. ot cheshki Zh. Cholakova. Plovdiv: Plovdivsko universitetsko izdatelstvo, 2025. [Микулецки, Я. Между дисидентството, ъндърграунда и сивата зона. Неофициалната българска литература 1944–1989. Прев. от чешки Ж. Чолакова. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2025.]

Онлайн изданието на този приносен научен труд вече е на разположение на широката българска читателска аудитория – <https://nnpb.uni-plovdiv.bg/uploads/Jakub_Mikulecky_mdusz.pdf>.

Националната програма – преодоляване на граничността между вътрешна / тукашна българистика и чуждестранна / световна, и акцентира върху изключителната стойност на труда както за литературните специалисти, така и за широката читателска аудитория. Проф. Липчева похвали гъвкавия методологически подход на автора и енциклопедичния обхват на книгата, която работи с много широк кръг от български автори, чиито произведения изграждат корпуса на българската ъндърграунд литература – художествени текстове, научни статии и нелегални публикации, които са конфискувани, реализирани като самиздат или писани „за чекмеджето“. Авторът е създал видимост на отделни полета на литературния диалог, организирани около остра политическа събитийност (например „лагерната поезия“, „чешката следа“ или литературата на т.нар. „Възродителен процес“) или определен културен феномен (ъндърграунд рок поезията с акцент върху творчеството на Димитър Воев или така наречения „театър без публика“). Според проф. Липчева несъмнена заслуга на Я. Микулецки е изграждането на цялостна визия за българския ъндърграунд, но не по-малко ценно е реконструирането на нейното четене – синхронно (през тоталитарния период) и диахронно (на българския литературноисторически и критически диалог около тази литература).

Преводачката на книгата, проф. д.ф.н. Жоржета Чолакова, сподели за предизвикателния, но удовлетворяващ работен процес, включващ постоянна комуникация с Якуб Микулецки. Тя подчерта като ключово предимство факта, че трудът за българската литература е написан от чуждестранен учен. Тази външна гледна точка е изключително ценна, тъй като предоставя безпристрастен анализ, свободен от евентуални местни предубеждения. Авторът е съумял да поддържа нужната дистанция, за да представи по-обективна и всеобхватна картина. Тази перспектива е особено важна при разглеждането на толкова чувствителна тема като неофициалната литература от тоталитарния период.

Якуб Микулецки, чешки българист и литературен историк, отличен с наградата на Чешката академия на науките за млад учен за 2022 г., представи любопитни примери от своето проучване, като наблегна на включването на по-малко известни автори, което обогатява представата за неофициалната литература от епохата. Той уточни, че книгата е публикувана за първи път на чешки език през 2021 г. (*Mezi disentem, undergroundem a*

*šedou zónou: Neoficiální bulharská literatura 1944–1989*²), а настоящото българско издание е преработена и адаптирана версия, съобразена с местната публика.

По време на презентацията си Микулецки разясни трите основни категории неофициална литература, които разглежда: самиздат, литература „в чекмедже“ и конфискувана литература. Докато първите две категории са добре познати в Чехия, третата – „конфискуваната литература“ – изисква специално внимание. Това са текстове, които са били официално издадени, но почти веднага след това са били иззети или забранени, губейки своя официален статут. Най-известният пример в България е „Люти чушки“ (1968) на Радой Ралин, а също и „Библейски отгласи“ (1968–1969) на Владимир Кирицов и „Хипотези“ (1968) на Иван Коларов.

По отношение на самиздатската литература, Микулецки засегна въпроса за тиража като критерий, тъй като в български условия тази категория не е толкова разпространена в сравнение с други литератури от социалистическия блок като руската, чешката или полската. Тези произведения са преписвани на пишещи машини и разпространявани „на ръка“, което прави невъзможно да се определи броят на копията или обхватът на аудиторията. Позовавайки се на други изследователи, авторът посочи, че минималният тираж на такива издания е шест копия, което съответства на броя на листовите, които могат да се поставят с индиго на пишеща машина. Това означава, че текстът е предназначен за неофициално разпространение.

Отсъствието на разпространителна мотивация отличава литературата, писана „за чекмеджето“. При нея писателят, осъзнавайки издателските реалности и от съображения за сигурност, не предлага ръкописа си за публикуване и не го разпространява чрез самиздат. Според чешкия изследовател, автентичността на тези текстове се гарантира от факта, че техните автори са починали преди падането на режима през 1989 г.

Един от интересните аспекти, засегнати в труда на Якуб Микулецки, е присъствието на сравнително слабо застъпената в българската литература тема за горянството. Той посочи примери като „Ловецът на диви патици“ (1965) на Тодор Ризников и „Трусът“ (2016) на Илия Николчин. Авторът също така изтъкна имена на автори, които се движат на границата между официалното и неофициалното, преминавайки между двете сфери през различни периоди – например Георги Рупчев и Константин Павлов, правейки паралел с чешкия писател Бохумил Храбал.

² Mikulecký, J. Mezi disentem, undergroundem a šedou zónou: Neoficiální bulharská literatura 1944–1989. Praha: Academia, 2021.

Микулецки разказа и за целия процес на създаване на книгата, разкривайки усилията и отдадеността, вложени в изследването. Неговите научни интереси са насочени към историята на българската литература от XX век, предимно неофициалната и емигрантската литература след 1944 г. – област, в която е водещ авторитет. Той също така загатна, че следващият му проект ще бъде посветен на литература, създадена на български език, но публикувана извън границите на България, като дори спомена, че е открил такава книга в Бейрут.

Накрая, чрез умело и ненаатрапчиво съпоставяне на българската ситуация с други съизмерими национални контексти, чешкият учен предоставя ценна изследователска гледна точка. Тя разчита както на компетентното и обективно прилагане на типологични критерии, характерни за литературата, създавана в контекста на контракултурата, така и на внимателен интерпретативен прочит на ключови литературни произведения. Тази външна перспектива, освободена от евентуални местни пристрастия, е от съществено значение за изчерпателното разбиране на периода.

Оживената дискусия в края на премиерата, придружена от множество въпроси от публиката, категорично показва силния интерес към темата и нейното значение за съвременната българска култура и наука.